

Art roman en Svizra

Fastizs da l'Imperi roman en architectura, pictura e sculptura

■ **L'art roman è sa sviluppà cun assimilar numerusas furmas d'art da pievels sesents en l'entir territori mediterranean. Il fundament ha furmà la cultura indigena dals pievels originars da la part occidentala da la Mar Mediterranea.** En il segund millenni a.C. èn immigrads ils Italichers ch'han manà cun sai ina cultura artistica-main plitost stgarsa. Quella è sa colliada cun la ritga cultura dals Etruscs, ils elements da la quala ils Romans han surpiglià quasi cumpletta-main. Sco model per tut las spartas da l'art roman ha servì da tut temp l'architectura, pictura e plastica greca.

L'architectura romana

Sur lung temp è l'architectura romana cumparida sco ina copia da l'architectura greca. Pir vers la fin da la Republica romana ha ella cumenzà a sviluppar in agen linguatg. Dal temp d'expansiun da l'Imperi roman dueva quel enritgir vastas parts da l'Europa, da l'Africa dal Nord e dal Proxim Orient cun elements architectonics caracteristics.

Durant lur domini han ils Romans sezs influenzà l'art e la cultura surtut en il nord ed il vest dals territoris conquistads. En questas regiuns han er culturas da l'autra vart dals cunfins (Germans) absorbà caracteristicas dal mund roman, e quai tras trafic commercial.

En la part orientala da l'Imperi èn las influenzas romanas percurter sa maschadadas cun elements existents (greco, hellenistics ed orientals).

L'architectura romana sco ch'ella è sa conservada en Svizra, n'è pia betg exnum segnada d'atgnadads localas, mabain correspunda a las lingias generalas da l'architectura romana. (Sco che nus vegnin anc a vesair vala quai er per ils arts figurativs).

Cuntrari a l'architectura greca, è la muntada dals tempels sa sminuida tar ils Romans; i preuala surtut l'architectura profana. Elements caracteristics da quella furman termas, teaters (per ordinari en furma da l'amfiteater), artgs da triumf e basilicas (che furmavan oriundamain hallas da martgà e da dretgira e che duevan influenzar las baselgias cristianas da pli tard).

Daspera è l'architectura romana segnada da prestaziuns impressiunantas da l'inschigneria sco punts, aquaducts, viaducts, fortificaziuns ed ina vasta rait da vias. Ils Romans han cumbinà en quella la tecnica d'arvieu, ch'els avevan surpiglià dals Etruscs, cun lur atgna tecnica da construir mirs (segnada d'ina sort «betun roman» cun la quala vegniva emplenida ina stresa da miraglia exteriura).

La colonisaziun romana en il territori da la Svizra odierna è surtut s'orientada al traffic e commerzi sco er a la defensiu militara vers il territori dals Germans situà en il nord. Sper citads cun funcziun da center e champs militars èn sa furmadas per lung da las vias da transit colonias pli pitschnas, ils «vici» (singular: «vicus»). Qua èn sa domiciliads ustiers, commerziants e mastergnants per profitar cun lur tavernas, butias e lavuratori dal fluss economic tranter las differentas parts l'Imperi roman.

La pictura romana

Sco dapertut en l'Imperi roman èn mantegnids er sin il territori svizzer fragments da quella pictura che nus numnain la pictura pompejana e che nus sutdividain en differentes stils. Ils legiunaris empruvavan cun agid da las picturas muralas sco er cun autras furmas artisticas – per exempel il tesor d'argient da Kaiseraugst – da sa sentir da chasa en las garnischuns lontanadas da la patria. Las picturas mussan strusch divergenzas da las ovras en l'Italia. La modificaziun u schizunt l'alienaziun dals pajais alpins resta minimala.

L'art roman era universal e vul evocar lunsch davent da Roma il stil da viver da

Statua da Baccus (ca. 130 s.C.) ch'è vegnida chattada l'onn 1966 ad Avenches. (FOTO: AH)

l'«urbs», il luxus che be paucs avessan pudì sa lubir a chasa. Cun quai vegnin nus sin il punct essenzial da la dumonda: ils picturs che fan era part da las garnischuns laschan reviver en lur ovras in «da chasa» ch'els metteván evidentamain en connex cun la chapitala, cun Roma sco center betg mo da l'Imperi e da la pussanza, mabain sco center dal mund.

Co pudess ins uschiglio delectar ils maletgs dals conducturs da chars ad Augusta Raurica ed a Pully, sche quai n'è betg ina reminiscenza, ina regurdientscha da la citad amada da Roma? E las paraids cotschnas d'Avenches cun las finas ghirlandas malegiadas èn quasi sin il nivel da la qualitat suprema che nus chattain sin il Palatin. Uschia ston ins er considerar ils mosaics magnifics ch'èn mantegnids ad Orbe e las munaidas che n'eran en l'entir Imperi betg mo in med da pajament, mabain che tiravan permanentamain endament l'imperatur resident a Roma e che servivan uschia a la persunificaziun da la pussanza centrala. A maun dals midaments dals maletgs da munaida – er els èn perditgas preziasas da l'art figurativ – pon ins persequitar il meglier la transiziun da l'antica al temp medieval tempriv (cf. latiers er las expectoraziuns en il chapitel final).

Il maletg dal conductor dal char da Pully po star qua sco pars pro toto per las perditgas da la pictura romana en Svizra: cun penel liger en la meglra maniera impressiunista cumpara il conductor da la partida verda (la partida preferida da l'imperatur Caligula) davant il fund cler; el va cun il char a sanestra, cun la gaischla sparuna el ils chavals – la part davos d'in chaval è anc mantegnida. En ina moda giagliarda volva el il chau, probablmain per stimar la distanza tranter el e ses rival. Co che questa fatscha è malegiada! Pir la pictura ottonica – per exempel en las uffcinas da malegiar cudeschs da Reichenau – è puspè stada abla da transponer questa directad vigurusa e questa spontanadad en il maletg. Quai n'è stà nagin tema en las epocas tranteren, durant las qualas predominavan tut autras finamiras, entant ch'il Roman empruvava cun gust da tschiffar il mument passager: «Dum loquimur, fugerit invidia aetas: carpe diem quam minimum credula postero» – «Il temp fui, entant che nus discurren. Perquai gauda il di, ma na ta fida pli gugent betg dal proxim», scheva Horaz.

Durant las exchavaziuns en ils tracts da bogn dals bains da Holstein (BL) e Mün-

singen (BE) han ins chattà fragments da scenas d'auas. En in connex natiral cun il bogn sa circumdescha il Roman cun ina cuntrada d'aua sco che nus l'enconuschain da las cuntradas dal Nil. Ils cristians vegnan a surpigliar quest motiv e vegnan ad al dar in atgna significaziun per lur finamira.

Il bronz

Ils funcziunaris ed ils veterans che van a star en las colonias mainan cun els lur moda da viver e pertutgant las sculpturas en format pitschen, lur gust per objects da diever en bronz. Dapertut han ins chattà chandaliers da paraid, glischs, ornamentals da mobiglia e da portas, sco er vashella per part orna-da cun impurtants motifs mitologics. In bun exempel è la vashella d'argient ch'è vegnida chattada a Kaiseraugst. Tar ina dimora romana tutga in altar privat, il larium, deditg als dieus protecturs representads tras las statuettas.

L'aristocrazia locala e la «classa mesau-na» dals indigens romanisads han adoptà fitg spert ils segns exteriurs da la ritgezza chasana dals colonisaturs per demonstrar il luxus e sa distinguer entaifer la societad. Ils artisans da bronz indigens han fatg tut lur pussaivel per satisfar a la dumonda dals novs empustaders e per far frunt a la concurrenza dals artisans immigrads, imitond cun dapli u damain inschign l'art uffizial roman. Uschia hai dà questa abundanza da statuettas da bronz ch'ils specialists repar-tan en trais tips da produciu (importada, provinziala ed indigena) tenor in criteri da qualitat che sa referescha exclusivamain a l'ideal grecoroman.

Ins na dastga però betg sa far illusiuns sur da la libertad artistica ch'è bunamain inexistenta: l'artisan stgaffescha sias figuras copiond ils models acceptads en l'Imperi e dumandads da l'empustader e raramain tenor l'atgna fantasia. I na dat betg anc la no-ziun d'«originalità» e sch'ins vules appli-tgar quel concept modern sin l'epoca roma-na, fissi il cuntrari d'al reservar als objects che s'allontaneschan da l'estetica classica e tendan vers ina stilisaziun ertada da La Tène. Quai ch'è capità pli savens è stà che dieus tipicamain indigens, sco Sucellus, èn vegnids modellads dals artisans helveticos e gallics che han adaptà en moda inqual giada zunt maladestra l'iconografia romana importada, pervi da la mancanza d'ina tradi-ziun da representaziun antropomorfa da lur agens dieus.

La sculptura monumental

Roma introducescha l'architectura da crap e da mir. Anc pli fitg che l'estetica realistica grecoromana vegn lezza a modifitgar profundamain la cuntrada culturala dal terri-tori helvetic. En la Svizra Bassa sa derasan aglomeraziuns urbanas munidas cun ba-jetgs publics ed uffizials: il forum, la basilica, il tempel e las termas èn tuts edifizis adattads per integrar sculpturas monu-mentalas. Sin quests novs plazals da con-strucziun èn emplotads blers manuals indi-gens. Ils sculpturs locals na fan betg pli mo lavurs concavas, ma er reliefs convexs e sculpturas dal tuttafatg plasticas, tecnicas ch'als eran famigliaras per il lain, ma ch'els n'eran betg anc disads da duvrar lavurond cun crap.

Las statuas las pli imposantas eran re-servadas al cult uffizial e vegnivan proba-blmain empustadas da las autoritads u dals cussegls communalas. Las sculpturas da marmel, che cumparan a partir dal terz decenni da l'emprim tschientaner s.C., èn en general vegnidas importadas entiras ed entratgas, mintgant però er tagliadas en il lieu da lavuratori regi-nals. Quellas fatgas or dal crap da chal-tschina local èn natiralmain vegnidas producidas in situ, tras uschenumnads lavuratori provinzialas (Romans ambu-lants u immigrads) u galloromans (indi-gens); ins scuntra qua puspè ils criteris da categorisaziun duvrads per il bronz.

Da la ritga ornamentaziun architectura-la d'Aventicum dattan per exempel perdi-tga in chapitel cun motiv vegetal deditg als Lugoves, dieus indigens protecturs dal commerzi; frontispizis cun curnischs sco quel dals griffuns; il grond relief da la luffa romana che nutrescha Romulus e Remus, taglià en in crap da chaltschina local. Igl existan anc rests da retschas da colonnas a Martigny (capitel da Jupiter cun l'evla), da reliefs a Baden (Jupiter sin ses tron), da pi-tgas monumentals ad Augst.

Las statuas, ch'ellas sajan consecradas als dieus locals u romans u al cult imperial, na vegnan betg erigidas mo a l'intern ed a l'ex-tern dals bajetgs uffizials, ma er en chasas e curtins privats. L'inventari da la sculptura plastica d'Avenches cumpiglia sessantaduas statuas, da las qualas ina dunsaina è fatga en grondezza natirala ed in'autra dunsaina è anc pli gronda. Questas ultimas èn produ-cidas per gronda part or da marmel impor-tà, sco per exempel il chau da Minerva che sto avair cuntanschi – montà sin in corp da

lain «vestgi» – in'atezza da circa 2,80 me-ters. Duas colonnas da Jupiter, or da crap da chaltschina local, èn autas 4 e 7 meters. Il renumà bist d'aur da Marc Aurel (1,650 kg) dat finalmain perditga da la ritgezza dal cult imperial en la chapitala.

A Martigny sco er en auters lieus devi ina coesistenza dal cult indigen – repre-schentà per exempel d'in chau da taur cun trais cornas d'ina grondezza e d'ina quali-tad artistica excepziunala – cun il cult da l'imperatur: da sia statua da bronz en gron-dezza surnatirala han ins chattà plirs frag-ments remartgabels. Ils quadrels cun orna-ments figurativs frontals producids a Vin-donissa èn main luxurius, ma caracteristics per la survivenza da tratgs stilistics indigens. Els tiran er endament che la populaziun in-digena ha participà activamain a l'orna-mentaziun plastica da l'architectura roma-na. Percunter pari curius ch'ils ateliers locals n'hajan betg satisfatg a la gronda dumonda da figurinas da terracota colorada (main custavla ch'il bronz) ch'ins ha chattà en tut las regiuns da la Svizra: ellas derivan per gronda part da la Gallia centrala.

Da questa coesistenza permanenta cun ils colonisaturs romans ha la populaziun autoctona ertà il diever dal crap da fossa e dals epitafs, colliads fin en noss dis cun la sculptura sepulcrala. Als models usitados en l'Imperi roman ed empustads dals veterans (motivs a chaval u pasts da bara, sco ch'ins ha chattà sin dus craps da fossa a Vindonis-sa) s'oppona l'originalità da las repre-schentaziuns sepulcralas autoctonas: il pur-tret da Sevva (num celtic) a Genevra, ils bists in pau grossatschs d'in cusunz d'uni-furmas a Nyon e d'in pèr indigen ad Augst.

Las ovras da bronz, sutterradas avant mintga situaziun privlusa, èn sa conserva-das pli bain che quellas da crap. Lezzas – al-main quellas ch'avevan survivì las invasivns – èn però stadadas a disposiziun als architects e dals sculpturs dal temp medieval tempriv ch'han pudì las copiar u las reutilisar tenor basegn.

Da l'art roman a l'art cristian

L'art cristian dal temp medieval dueva sa differenziar marcantamain da l'art roman, e quai tant areguard il program ideologic sco er areguard l'execuziun pratica da las ovras. Tuttina datti tschertas lingias da cun-tinuitad ed elements da transiziun che sa-jaan menziunads qua curtamain.

En il lieu dal purtret da l'imperatur roman passa en il cristianissem tempriv il simbol da la pussanza suprema, la crusch da la victoria da Cristus tenor la visiun da l'emprim imperatur cristian, Constantin il Grond, en la battaglia sper la punt milvica. Il cult da persunas che sa basa sin la «preschentaziun realistica» da l'imperatur roman vegn remplazzà tras la visiun d'in Dieu. En il medem senn resta Roma durant il temp medieval in impur-tant punct d'orientaziun, ma cun ensai-nas modifitgadas: Roma sco center da la pussanza ecclesiastica dal successur da Cristus, dal papa.

La transiziun da l'administraziun roma-na da las provinzas a l'organisaziun dals uvestgieus è stada fluanta. Nagliur sa mussa quai uschè cler sco en il fatg che l'uestgieu da Cuira surpiglia las structu-ras administrativas da la provinza roma-na da Raetia prima. En l'art vegn questa fasa da transiziun evidenta en in'ovra principala tardiva da la pictura murala romana, la quala inditgescha a medem temp l'entschatta da la pictura monu-mentala cristiana en Svizra, numnada-main en il program da maletgs da l'ipo-geum sut la baselgia da S. Steffan a Cui-ra.

La preschentaziun:
Dossier «Art roman en Svizra».

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=2314
www.chattà.ch